

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 6 Issue 4, p. 253-255, July 2014

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme: Mehmet Güneş, *Osmanlı Devleti'nde Kaymakamlık (1842-1871)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, 412 sayfa.

Tanıtın: İlhan Gök, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi - İstanbul*

19. yüzyıldaki Osmanlı mahalli idareleri, günümüzdeki mahalli idarelerin temellerini oluşturması açısından önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı birçok yönüyle araştırma eserlerine konu olan bu alanda birçok kitap, tez ve makale çıkarılmaktaysa da hala ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Tanıtımı yapılan bu esere kadar Musa Çadırcı ve İlber Ortaylı gibi tarihçiler, hazırladıkları kitaplarla bu alanda yapılacak çalışmaların önünü açmış olmalarına rağmen detaylı bilgi veren eserlere duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

Bu eksiklikleri gidermek amacıyla Mehmet Güneş tarafından hazırlanan eser yoğun olarak Osmanlı arşiv kaynaklarını kullandığı için son derece önemlidir. Kitap, 19. yüzyıla ait Osmanlı arşiv kaynaklarıyla basılı eserlerine (kitap, gazete, mecmua, salname vs.) yer vermesinden dolayı dönemi kendi içerisinde değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Ayrıca literatüre yeni bilgiler kazandırmakta ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için temel alınacak verileri ortaya koymaktadır. Günümüzde hala varlığını sürdüren idari bir yapının temellerini diğer idari birimlerle ve hükümet merkeziyle ilişkili olarak ve birçok yere dair örneklerle ayrıntılı bir şekilde ele alan bu çalışma, 19. yüzyıl Osmanlı idari tarihini çalışacak olan araştırmacılar için bir başvuru kaynağı özelliğini taşımaktadır.

Kitap, kaymakamlık teriminin anlamını ve o dönem öncesindeki Osmanlı'nın mahalli ve idari yapısını açıklayan 1-28'inci sayfalar arasını kapsayan giriş; idari birim olarak kaymakamlığı açıklayan ve 29-78'inci sayfalar arasını kapsayan birinci bölüm; idareci olarak kaymakamı açıklayan ve 79-200'üncü sayfalar arasını kapsayan ikinci bölüm; kaymakamların görev ve sorumluluklarını açıklayan ve 201-279'uncu sayfalar arasını kapsayan üçüncü bölüm; vilayet nizamnamesine göre kaymakamlık idaresini açıklayan ve 281-321'inci sayfalar arasını kapsayan dördüncü bölüm; yeni idari yapı içerisinde kaymakamların durumunu açıklayan ve 323-349'uncu sayfalar arasını kapsayan beşinci bölümden ve devamında 351. sayfadan itibaren sonuç, ekler, kaynaklar ve indeks kısımlarından oluşmaktadır.

Kitabın giriş kısmında öncelikle kaymakamlık teriminin sözlük anlamı ve Osmanlı'da kullanıldığı farklı alanlar ana hatlarıyla açıklanmaktadır. Burada sadaret kaymakamlığı, askeri kaymakamlık derecesi, nakibüleşraf kaymakamlığı, vakıflardaki mütevellî kaymakamlığı, emirülhac kaymakamlığı, Osmanlı'nın imtiyazlı eyaletlerindeki ve Lübnan, Hicaz, Cidde, Girit, Sisam gibi yerlerdeki kaymakamlıklar ve diğer alanlardaki çeşitli kaymakamların açıklaması yapılmıştır. Akabinde Tanzimat öncesine ait mahallî idarî yapı da kitabın ilerleyen sayfalarındaki konuların anlaşılmasını kolaylaştırmak için ana hatlarıyla ortaya konulmuştur.

Birinci bölümde kaymakamlık idaresinin 1842'de ortaya çıkışı, bu idarenin yapısı, kaymakamlıklarda bulunan idari birimler, idari ve hukuki çeşitli meclisler, buralarda görevli memurlar detaylı bir şekilde izah edilmiş ve kaymakamlık idari yapısının gelir ve gider kalemleri örnekleriyle ortaya konulmuştur.

History
Studies

Volume 6
Issue 4
July
2014

İkinci bölümde idareci olarak kaymakamlar ele alınmıştır. Bölüm içinde kaymakamların tayinleri, sorumlu oldukları merciler, tayin kriterleri ve kaymakamların taşıdıkları (taşımaları gereken) özellikler, terfi işlemleri ve terfi için göz önünde bulundurulmuş etkenler, kaymakamların kökeni ve eğitim durumları ile kaymakam olmadan önceki görevleri açıklanmaktadır. Kaymakamların isimlerinden önce ve sonra gelen unvanları, aldıkları rütbelere ve nişanlar birer birer dereceleri belirtilerek ortaya konulmaktadır. Bu kişilerin kaymakamlıktan sonraki geçtikleri memuriyetler örneklerle verilmektedir. Bunun dışında kaymakamların görevden ayrılırken görev süresine ait hesaplarının görülmesi, azil sebepleri, herhangi bir suç veya şikâyetten dolayı yargılanmaları, çeşitli sebeplerle takdir edilmeleri ve ödüllendirilmeleri konusu anlatılmaktadır. Bunların yanı sıra kaymakamların gelir ve giderleri, maaşları, harcırahları, ek olarak yaptıkları görevlerden dolayı edindikleri kazançlar ve iltizam olarak aldıkları yerlerin gelirleri, emekli oldukları ve azledildikleri zaman kendilerine yapılan ödemeler açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde kaymakamların görev ve sorumlulukları maddeler halinde belirtilmektedir. Bölümde ilk olarak idari görev ve yetkilerine yer verilmiş; bu başlık altında özellikle kaymakamların azil ve tayin yetkileri üzerinde durulmuş; mali görev ve yetkileri başlığında taşrada tahsil edilmesini istenilen vergilerin toplanması ve merkeze gönderilmesindeki görevleri; nüfus sayımlarının yapılması, mürur tezkeresi (iç pasaport) verilmesi ve orduya asker toplanmasındaki rolleri örneklerle açıklanmıştır. Kitapta kaymakamların önemli görevlerden birisi olan asayişin temini konusuna geniş yer verilmiş; kaymakamların sadaretle haberleşmeleri, bölgede teftiş gezilerine çıkmaları ve toplumun huzurunu bozan olaylara müdahale etme şekilleri ele alınmaktadır. Bunun dışında buldukları bölgede imar ve onarım işlerinin yürütülmesindeki ve halkla idari ve hukuki birimler arasında irtibatın sağlanmasındaki fonksiyonları izah edilmiştir.

Dördüncü bölümde 1864 yılından itibaren başlatılan düzenlemeler isabetli tespitler yapılarak ortaya konulmuştur. 1864-1867 arasındaki geçiş dönemi üzerinde ayrıca durulmuş; bundan sonra 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin ülke geneline yayıldığı 1867 yılından itibaren kaza idaresi haline gelen kaymakamlıkların idari yapısı, meclisleri ve memurları birinci el kaynaklar kullanılarak açıklanmıştır.

Beşinci bölümde ise 1864 yılından sonraki dönemde kaymakamların içinde buldukları durum ele alınmıştır. Bu bölüm, kitabın ön sözünde belirtildiği gibi daha önceki bölümlerle karşılaştırılarak anlatılmıştır. Burada da tayin ve terfi işlemleri, kaymakamların kökenleri, eğitimleri, geçiş yaptıkları görevler, muhasebeleri, azledilmeleri ve yargılanmaları, takdir ve taltif edilmeleri, gelir ve giderleri, görev ve sorumlulukları açıklanmıştır. Bu bölümün sonunda ise 1871 Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre kaymakamların durumları anlatılmıştır.

Kitabın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılarak ana fikir ortaya konulmuş, ekler kısmında devlet salnamelerine dayanılarak dönem içerisindeki kaymakamlıkların isimleri ve idarecilerinin unvanları alfabetik sırayla verilmiştir. Kitabın kaynaklar kısmında görüldüğü üzere arşiv vesikaları yoğun olarak kullanılmış, bunun dışında döneme ait bütün vilayet ve devlet salnamelerinden faydalanılmış ve içinde bulunan dönemin mahkeme kayıtları (şer'iyye sicilleri), kanun ve nizamnameler ile gazeteler taranmış; kaynak eser ve incelemeler başlığı altında ise o dönemdeki kişiler tarafından yazılan eserlerle sonradan yazılmış olan kitap, makale ve tezler bolca kullanılmıştır. Bir arşivci ve tarihçi gözüyle bakıldığında eser hazırlanırken konuyla ilgili olarak tüm arşiv fonlarının kullanıldığı, döneme ait bütün yazılı materyallerin tarandığı ve önsözdeki ifadelerden ve kitaptaki dipnotlardan anlaşıldığı üzere konuyla ilgili tüm kütüphanelere gidildiği (İSAM, TTK, Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, İBB Atatürk Kitaplığı, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve sair) görülmektedir.

JHS
254

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 4
July
2014*

Kitabın indeks bölümünde yer, şahıs ve yerel idari birim adları kullanılmıştır. İndekste bu özel isimlerin çokluğu, kitapta geniş bir coğrafyanın ele alındığını ve çok fazla örnek verildiğini göstermektedir.

Bu kitap, incelediği kaynaklar, hazırlanış şekli ve sunumu açısından daha çok akademisyenler tarafından kullanılacak bir eser olma özelliği taşımaktadır. Buna örnek olarak, kitap içinde geçen yer ve şahıs isimlerinin günümüzdeki söylenişleriyle değil, belgelerde geçtiği şekilde yazılması gösterilebilir. Ayrıca çok detaylı olduğundan dolayı 19. yüzyılın belirli bir dönemini (1842-1871) ele alan bu kitabın konusunun cumhuriyete kadar getirilmesi günümüzdeki idari yapıyla bağlantı kurulması açısından çok daha faydalı olacaktır. Yine de böyle bir kurumun ortaya çıkışı ile gelişimini kritik bir noktaya kadar getirmesi, bu alandaki önemli bir eksikliği dolduracaktır.

JHS

255

*History
Studies*

*Volume 6
Issue 4
July
2014*